

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS

Avaliku õiguse instituut

Liisa Kotkas

VAIMNE VÄGIVALD JA LÄHENEMISKEELD

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Justiitsministeeriumi asekanstler (kohtunik) Kai Härmand

Tallinn 2013

Olen koostanud bakalaureusetöö/magistritöö iseseisvalt.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite

tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja

mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....(töö autori allkiri ja kuupäev)

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	4
1.VAIMSE VÄGIVALLA OLEMUS.....	6
1.1 Vaimne vägivald sotsiaalsest aspektist.....	6
1.1.1. Vaimse vägivalda mõju ja tagajärjed.....	9
1.2. Vaimne vägivald juriidilisest aspektist.....	12
1.2.1. Rahvusvaheline tasand.....	12
1.2.2. Euroopa Liidu õiguse tasand.....	13
1.2.3. Siseriikliku õiguse tasand.....	16
2. OLEMASOLEVAD ÕIGUSKAITSEVAHENDID, ET KAITSTA VAIMSE VÄGIVALLA OHVRIT.....	18
2.1. Tsiviilõiguslikud meetmed.....	18
2.2. Lähenemiskeeld.....	19
2.3. Vaimse vägivaldaga seonduvad süüteo koosseisud karistusseadustikus.....	21
3.SANKTSIOONID LÄHENEMISKEELU RIKKUMISE KORRAL.....	24
3.1. Sanktsioonid ajutise lähenemiskeelu rikkumisel.....	24
3.2. Sanktsioonid pikaajalise lähenemiskeelu rikkumisel.....	24
3.3. Karistused keelu rikkumise eest lähiriikides.....	25
KOKKUVÕTE.....	27
MENTAL DOMESTIC VIOLENCE AND RESTRAINING ORDER.....	28
KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU.....	30
KASUTATUD ÕIGUSAKTID.....	32
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA.....	33
UURIMUSED.....	33

SISSEJUHATUS

Käesolevas bakalaureusetöös käsitleb autor naiste ja laste vastu suunatud vaimset vägivalda - lähisuhte vaimset vägivalda, keskendudes vägivalda vormile, kus esineb vaimne väärkohtlemine, solvamine, alandamine, kuid puudub otsene füüsiline vägivald.

Uuringud on näidanud, et naistevastane vägivald on Eestis massiliselt levinud. 2/3 kõigist naiste vastu toimepandud vägivallajuhtumitest moodustab perevägivald. 10-st perevägivalda ohvrast 9 on naised.¹ See on põhjus, miks antud töö käsitleb naisi ning jätab kõrvale meestevastase vaimse vägivalda, mis ei tähenda, et seda ei eksisteeri, kuid seda, et naised langevad vaimse vägivalda ohvriks rohkem, seda toetab eelnevalt mainitud statistika.

Suur osa vaimsest vägivallast pannakse toime just ohvri kodus, isikule kõige turvalisemas, kindlamas ja intiimsemas keskkonnas. See on ka põhjus, miks autor ei saa jätta kõrvale lapsi, kuna paratamatult on lapsed vägivalda pealtnägijad ja sellega ka kaudsed ohvrid, esineb ka olukordi, kus last kasutatakse vägivallavahendina.

Vaimne vägivald on käitumine, mille abil saavutatakse teises inimeses hirmu tekitades võim tema elu üle. See tähendab ka teise inimese käitumise, mõtete ja tunnete kontrollimist. Vägivald on võimu ja kontrolli vahend.

Teema on autori arvates äärmiselt aktuaalne ning ühiskonna tervisliku arengu seisukohast olulise tähtsusega, sest perekond on riigi ja rahvuse säilimise oluliseks eelduseks. Eesti Vabariigi põhiseaduse² § 27 kohaselt on perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena riigi kaitse all, viidates, et seadus sätestab vanemate ja laste kaitse. Põhiseadusest nähtub, kui olulisel kohal on ühiskonnas inimese põhiõiguste- ning eelkõige laste õiguste kaitse.

Oleme jõudnud olukorda, kus laste, emade, elukaaslaste ja abikaasade õigused ja kindlustunne ei ole tagatud nende endi kodus. Bakalaureusetöö põhieesmärk on uurida, kuidas on Eestis võimalik vältida vaimset vägivada õiguslike vahenditega. Kas riik on tänaseks piisavalt panustanud, et täita põhiseaduse §-st 27 tulenevat kohustust, mille kohaselt on perekond

¹Pettai, I. Perevägivalda uuringu tulemustest Eestis. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.enut.ee/enut.php?id=75>, 12. mai 2013.

² Eesti Vabariigi Põhiseadus. – RT I, 27.04.2011.

rahva püsivuse ja kasvamise ning ühiskonna alusena riigi kaitse all, viidates, et seadus sätestab vanemate ja laste kaitse?

Bakalaureusetöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis uurib autor, mis on vaimne vägivald - kuidas on vaimset vägivalda defineeritud. Täpsemalt analüüsitakse, mis on vaimne vägivald sotsiaalsest aspektist ja juriidilisest aspektist. Sotsiaalses aspektist lähtuvalt autor uurib vaimse vägivalda avaldumise viise ning nende mõjusid ja tagajärgi. Lisaks uurib autor kas ja kuidas on vaimset vägivalda defineeritud rahvusvahelises kui ka siseriiklikus õiguses.

Teises peatükis analüüsib autor, millised on hetkel olemasolevad õiguskaitsevahendid, et kaitsta vaimse vägivalda ohvreid. Autor käsitleb lähenemiskeeldu ja selle rakendamist. Autor kirjeldab, mida kujutab endast lähenemiskeeld ja kuidas seda rakendatakse tsiviilõiguses ja kriminaalõiguses. Millal rakendatakse ajutist lähenemiskeeldu ja millal pikaajalist lähenemiskeeldu ning, mis on nende kahe keelu vahe. Lisaks uurib autor, milline on avaldaja positsioon kohtumenetluses ja milline on kohtu roll lähenemiskeeldu kohaldamisel. Autor soovib analüüsida lähenemiskeeldu rolli olulise õiguskaitsevahendina lähisuhte vägivalda juhtumite korral, kuidas tegemist on varjatud kuritegevuse vormiga, millel on inimese normaalset vaimset arengut pärssivad tagajärjed. Autor toob näiteid, kuidas saab lähenemiskeeldu rakendamisega kaitsta lapsi naise ja mehe omavaheliste keeruliste suhete korral vaimse vägivalda eest.

Kolmandas peatükis käsitleb autor sanktsioone kui lähenemiskeeldu on rikutud. Täpsemalt, millised on sanktsioonid ajutise lähenemiskeeldu rikkumise korral ja millised on sanktsioonid pikaajalise lähenemiskeeldu rikkumise korral. Lisaks toob autor põgusalt näiteid, millised on karistused Eesti lähiriikides lähenemiskeeldu rikkumise korral.

Autor soovib bakalaureusetöö tulemusena jõuda järelduseni, kas Eesti seadusandlus annab piisavalt võimalusi, et ohver saaks end vaimse vägivalda eest kaitsta.

1.VAIMSE VÄGIVALLA OLEMUS

Vaimne vägivald on käitumine, mille abil saavutatakse teises inimeses hirmu tekitades võim tema elu üle. See tähendab ka teise inimese käitumise, mõtete ja tunnete kontrollimist. Vägivald on võimu ja kontrolli vahend.³

1.1 Vaimne vägivald sotsiaalsest aspektist

Vaimse vägivalla defineerimisel on kasutatud nimetusi: psühholoogiline; vaimne; emotsionaalne vägivald. Vaimne vägivald sisaldab: ähvardamist; segamist; hirmutamist; sõimamist; laimamist; teise inimese esemete või omandi hävitamist; asjade lõhkumist; lemmikloomade piinamist; majanduslikku kontrolli; rahasaamise takistamist; tahtlikku pidamist ilma rahata; isoleerimist; naeruvääristamist; armukadedust; maha jätmise ähvardust; kontrollivat käitumist.⁴

Vaimne vägivald võib eksisteerida väga erinevates vormides, nagu verbaalne, psühholoogiline, majanduslik ja sotsiaalne vägivald. Vägivallatsejad rakendavad oma ohvri suhtes erinevaid tehnikaid, alates psühholoogilisest survest ja jõhkrast sõimust kuni majanduslike piirangute seadmise ja sotsiaalse isolatsioonini. Mehe vägivaldne käitumine võib olla alguses peaaegu lausa märkamatu manipuleerimine ja naise elu ning tegemiste kontrollimine. Manipuleerimine ja kontrollimine tähendab teise inimese mõtete ja tunnete ning käitumise suunamist ja juhtimist. Vaimse vägivalla abil halvatakse ohvri mõtlemis- ja teovõime. Eesmärgiks on ohvri enesetunde, eneseusu, vastupanuvõime purustamine ja isiksuse hävitamine.⁵

Vaimne vägivald on pidev ja tahtlik teisele inimesele haiget tegemine ja tema tunnete riivamine. Emotsionaalne vägivald ei pea olema alati teise inimese otsene solvamine või

³Kase, H.Naistevastase vägivalla definitsioonid. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.enut.ee/lisa/ettekanne.rtl>, 15.mai 2013.

⁴Ignatova, I. Paarisuhtes füüsilist ja vaimset vägivalda kogunud naiste hinnangud iseendale. – Arvutivõrgus kättesaadav: http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/handle/10062/14881/ignatieva_inga.pdf?sequence=4, 18.mai 2013.

⁵Kase, H.Naistevastase vägivalla definitsioonid. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.enut.ee/lisa/ettekanne.rtl>, 15.mai 2013.

inimese peale karjumine. See võib väljenduda peenekoelise, oskusliku manipuleerimise ja alandamise kaudu, eesmärgiga teist inimest oma kontrollile allutada.⁶

Helve Kase on toonud välja artiklis „Naistevastase vägivalla definitsioonid“ vaimse vägivalla avaldumise viisid⁷:

ignoreerimine - tunnete, arvamuste, soovide, ettepanekute eiramine;

vaikimine - nn tummfilm;

ähvardamine - vägivalla kasutamisega naise või ka enese vastu. Näiteks lubab ennast ära tappa, lapsed emalt ära võtta jms;

jälitamine, jälgimine - teise inimese järel käimine, tema tegemiste ja käimiste jälgimine, "juhuslike" kohtumiste otsimine jms;

segamine, tülitamine - kõnetamine, helistamine, kirjade, meilide, kingituste, lillede, saatmine jms;

hirmutamine - paneb naise kartma oma ilme, liigutuste, sõnade või tegudega. Näiteks kiire autosõit, kui naine kardab kiirust, keldrisse kinnipanek jms;

sõimamine - ebaviisakate, ebatsensuursete sõnade kasutamine ja nimetuste andmine;

laimamine - näiteks sõpradele, kui inetu, rumal jms naine tal on;

alandamine - näiteks naine on paks, inetu, rumal, ei oska mitte midagi jms;

süüdistamine - muuhulgas, et naine on toimunud vägivaldas ise süüdi, naine on mehe ise niikaugemale viinud;

naise ja tema soo halvustamine, vähendamine - näiteks märkused: naise loogika; mida naine ka teab jms;

manipulatsioon – näiteks naise tunnetega mängimine, olles kord südamlik ja hell, kord vägivaldne;

⁶MTÜ Tallinna Naiste Kriisikodu. Mis on perevägivald? – Arvutivõrgus kättesaadav: (http://www.naisteabi.ee/mis_on_perevagivald.html), 15. Mai 2013.

⁷Kase, H. Naistevastase vägivalla definitsioonid. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.enut.ee/lisa/ettekanne.rtl>, 15. mai 2013.

eraldamine, isoleerimine - sugulastest, sõpradest, kõigist, kes võiksid naisele tuge ja abi pakkuda, näiteks ei luba enam sõbrannaga suhelda;

manipulatsioon- kasutab lapsi naises süütunde äratamiseks, sõnumitoojate, informaatoritena; kasutab lastega kohtumise õigust vägivallaga ähvardamiseks;

meeste eesõiguste ja võimuasendi ärakasutamine - kohtleb naist nagu teenijat, teeb kõik "suured" otsused üksi;

majanduslik kontroll - töö saamise takistamine, töölkäimise keelamine, rahasaamise takistamine, raha mitteandmine jms;

juriidiline kuritarvitamine - väljapetmine, allkirja võltsimine jms.

kontrollimine – teise inimese tegemiste, käimiste ja ajakasutamise üle;

sugestioon – näiteks sisendab naisele, et too on vaimuhaige või mõne muu halva omaduse sisendamine;

kaudne vägivald - teise inimese esemete või omandi hävitamine, näiteks asjade lõhkumine, ähvardamine lastele ja teistele lähedastele viga teha jms.

Just manipulatsiooni teel laste kasutamine vägivalla vahendina või mis iganes muu eelnevalt loetletud vaimse vägivalla avaldumise viisi esinemisel, kui peres kasvab laps (ed), siis on tegemist kaudse vaimse vägivalla ohvriga. Vägivald ei pruugi olla üldse lapse vastu suunatud, kuid siiskikannatavad nad vägivalla nägemisest ja olukorra endale teadvustamisest tulenevate vaimsete tagajärgede all. On ekslik arvata, et kuna laps ei kannata otsese vägivalla all, siis see ka ei puutu temasse. Siit ka põhjus, miks ei saa jätta antud teema juures lapsi kui kaaskannatajaid ehk kaudseid ohvreid kõrvale.

Järgnevalt annab autor ülevaate vägivalda kajastavatest uuringutest Eestis. Ülevaade on autori arvates oluline, kuna sellest nähtub, et vaimse vägivalla esinemine perekonnas, ei puuduta vaid meest ja naist, vaid hõlmab tervet perekonda.

2003. aastal viidi Eestis läbi vägivalda ja naiste tervist käsitlev küsitlus.⁸ Uuringu „Perevägivald Lääne-Eestis aastatel 2003-2004“ kohaselt on ligikaudu neljandikul perevägivalla juhtudel (26%) vägivallatseja teinud ohvrile tapmisähvarduse. 75% kõigist

⁸Pettai I, Proos I. Vägivald ja naiste tervis. Sotsioloogilise uuringu materjalid. Avatud Eesti Fond, Tallinn 2003.

perevägivald juhtumitest leiab aset Eestile tüüpilises 2-4 liikmelises perekonnas. 70% kõigist perevägivald juhtumitest pannakse toime intiimpartneri (abikaasa, elukaaslane või eksabikaasa) poolt. Pooltes vägivaldsetes peredes (49%) kasvavad lapsed. Valdav osa (82%) vägivaldses peres kasvavatest lastest on perevägivald pealtnägijad, kolmandik neist langeb ka ise vägivald ohvriks. Politsei statistika andmetel oli 67% juhtudest tegemist füüsilise vägivaldaga (lõhkus, peksis, laamendas, märatses jmt), 22% juhtudest oli tegemist verbaalse vägivaldaga (ähvardas, sõimas, lärmas, skandaalitses) ja 13% juhtudest oli tegemist muu olukorraga. Iga kolmanda juhtumi korral ähvardab vägivaldseja ohvrit. Kõige sagedamini ähvardatakse tekitada ohvrile kehavigastusi või lõhkuda asju. Igal neljanda juhtumi korral on tegemist tapmisähvardusega (sh ka relvaähvardus). Näiteks peretülid", kus vägivaldseja piirdus verbaalse vägivaldaga, moodustavad viiendiku kõigist politsei väljakutsetest.⁹

Uuringud annavad kinnitust väitele, et vaimse vägivald korral lähisuhtes kannatavad ka lapsed, kes on perekonnas toimuva vaimse vägivald pealtnägijad ja samas ka ohvrid (kaudsed ohvrid).

1.1.1. Vaimse vägivald mõju ja tagajärjed

Kogetud vägivald mõjub ohvrite tervislikule seisundile, psüühikale, mõjutab nende suhtlemisvõimet, tööalast konkurentsivõimet, elatustaset, pereelu kvaliteeti jne. Kõige rängemalt kahjustab vägivald naiste tervist. Ohvrid kurdavad halva või väga halva tervisliku seisundi üle, neil on sagedamini kroonilised haigused kui naistel, kes pole vägivalda kogenud.¹⁰

Üldjuhul on ohvrite psüühika äärmiselt kurnatud. Elamine pideva pinge all ja koduse vägivald kartuses on viinud enamiku ohvritest stressi seisundisse, kurdetakse nõrkuse ja väsimuse üle, esineb ka unetust. Elamine ohvrina on elamine pidevas piirsituatsioonis, kus riskioht, et ohver ise oma elu lõpetab, on üsnagi suur, kuna väga paljud ohvritest mõtleavad

⁹Kase, H. Pettai, I. Perevägivald Lääne-Eestis 2004-2003. Politseistatistika analüüs. - Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=20775/Perev%E4givald_L%E4%E4neEestis2004.2005.Politseistatistika+analyy.pdf.

¹⁰Pettai, I. Eest Avatud Ühiskonna Instituut. Naistevastane vägivald – tabuprobleem Eestis.

aeg-ajalt enesetapule. Samas on paljud alkoholilembesed, tarvitades alkoholi sellise määran, et jääda purju.¹¹

Ohvritele on iseloomulik suur ebakindlus oma tuleviku suhtes. Nad kardavad kaotada lähiaastatel tööd, hindavad kehvaks oma konkurentsivõimet tööturul, kurdavad algatus- ja otsustusvõime puudumise üle.¹²

Ohvritel on enamasti madalam elatustase kui naistel keskmiselt. Iga teine ohver saab osta vaid esmaseid toidu- ja tööstuskaupu. Nende peredes valitsevad enamasti keerulised ja konfliktised peresuhted. On üsna tüüpiline, et ohvritel on ebapüsivad abielud/kooselud. Praeguses abielus mõtleb iga neljas ohver lahkuminekule oma praegusest abikaasast/elukaaslasest. (Naised (mitteohvrid) tulevad oma eluga edukamalt toime kui ohvrid, nad suudavad paremini korraldada oma eraelu, ka tööelu ja karjääri.) Ohvritel on nende pideva pinge ja ohutunde all elades raske ja kurnav oma probleemidega toime tulla.¹³

Vägivald põhjustab ohvrites väga erinevaid ja mitmesuguseid tundeid. Kõige tavalisemad on häbi- ja süütunne, solvumine, alistatus – ja alandustunne ning kindlasti ka hirm. Need reaktsioonid on loomulikud iga vägivalda ohvriks langenud inimesele. Kõik need tunded, nagu viha ja raev, on õiged ja õigustatud.¹⁴

Vägivalda kogenud naisel on raske luua normaalset pere ja oma mehega usalduslikult suhelda. Paljud vägivalda kogenud naised on mitmeid või vähemalt teist korda abielus. Naised, kes on tundnud lähisuhtevägivalda, võivad alatiseks kaotada soovi seksuaalsuhte järele, kui ei toimu vajalikku taastumisprotsessi.¹⁵

Paljud vägivalda all kannatavad naised hakkavad aja möödudes tundma viha ka oma laste vastu. Stressiga pidevalt võitlemine võtab emalt lastega tegelemiseks mõeldud energiavarud. Vägivald mõjutab ka tugevalt naise toimetulekuvõimet ühiskonnas. Traumeeritud psüühikaga ja kurnatud füüsis vähendavad oluliselt tema konkurentsivõimet tööturul.¹⁶

¹¹Pettai, I. Perevägivalda uuringu tulemustest Eestis. Ettekanne koolitusel inimkaubanduse ennetamine- koolitus õpetajatele noorsootöötajatele ja kutsenõustajatele. - Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.enut.ee/enut.php?id=75>. 2003.

¹²Kase, H. Lähisuhtevägivald. 2001, lk 12.

¹³Ibid, lk 43.

¹⁴Ibid, lk 67.

¹⁵Ibid, lk 77.

¹⁶Bancroft, L. Vägivallatseja lapsevanemana 2007.lk 93.

Iga laps reageerib vägivalda pealtnägemisele erinevalt, sõltuvalt tema temperamendist, toimetulekuoskustest, arengutasemest ja toetussüsteemist. Mõned lapsed reageerivad endassetõmbumisega. Neil võib esineda kõnepeetust ja koordinatsioonihäireid. Ärevustunne võib takistada neid koolis edasi jõudmast, nad võivad käituda agressiivselt, neil esineb kontrollimatust, suhtlemisraskusi, raskusi probleemide lahendamisel, löögivalmidust, unehäireid. Mõned lapsed kardavad magama jääda või üldse koju tulla.

Tüdrukud võivad püüda loobuda oma ema eeskuju järgimisest omaenda rollikäitumise arendamisel, kuna nad ei taha üle võtta ohvrirolli. Neile näib, et ema kutsus ise isa vägivaldse käitumise esile. Poisid võivad end samastada isaga, kuna nende enda hirm ja abituse ahvatleb neid samastuma agressori rolliga, kellel on (näiliselt) kontroll olukorra üle. Nad võivad vanemaks saades ka ise kasutada vägivalda oma ema ja hiljem ka teiste naiste vastu. Mõned poisid tunnevad raevuhooge oma isa vastu, ei nõustu talle milleski sarnanema, kuid kannatavad samas ebakindluse all, kuna neil puudub positiivne rollieeskuju.

Nad õpivad, et alandamine ja sõimamine on normaalsed käitumisvormid. Täiskasvanuid ei tohi usaldada. Lubadustesse ei saa uskuda. Vägivaldsetest peredest pärit lapsed tunnevad end sageli väärtusetustena ning usuvad, et maailm ongi kuri. Kuna see on ainuke maailm, mida nad tunnevad - nimelt maailm, mida nende arvates kontrollivad nende vanemad - nad loomulikult kalduvad lõpuks uskuma, et see, mida nad näevad oma vanemaid tegemas, ongi õige.¹⁷

Uurimuste järgi kannatavad lapsed tavaliselt samasuguste vägivalda tagajärgede all kui vägivalda objektiks olev naine. Kuigi vägivald pole otseselt neile suunatud, kannatavad lapsed selle nägemise ja olukorra teadvustamisest tulenevate vaimsete häirete all. Väga paljud lapsed püüavad oma ema või teisi õdesid ja vendi kaitsta ning võtta olukorra eest vastutus enda kanda. Nad tunnevad süütunnet, rõhutust ja võimetust.¹⁸

Autor usub, et vanemate lahkumine on lapsele igal juhul traumeeriv. Tema lõhutud maailmas peaks sel ajal olema vähemalt üks turvaisik, kes on võimalikult terve närvikavaga ja keda saab usaldada.

Allapissimine, kogelemine, endassetõmbumine ja vägivaldsus on neil lastel enimlevinud häired. Lundy Bancroft avaldab ka varjatud tagajärgi, millega seisavad silmitsi lapsed, kelle

¹⁷Paloheimo, M. Lapsepõlve mõjud.1999, lk 24.

¹⁸Nurmela, E. Ekspertintervjuu .H.Kase. Vaikijate hääled. Tallinn 2002.

isa on psühhoterrorist. Näiteks: emaautoriteedi õhnestamine - teise poole kasvatustegevusse sekkumine on vägivallatseja levinumaid taktikaid. Tema üleolev suhtumine annab lastele märku, et emaga pole tarvis arvestada, et ta ongi rumal ja saamatu ning tal pole võimu. Selline isa loob oma kodus õhustiku, kus puudub distsipliin, mistõttu päris-kodus hakkavad lapsed piiride üle nurisema. Ta räägib lastele, kuidas nad varsti tema juurde kolivad. Ta külvab lapsed kinkidega üle. Või ema ja laste suhete kahjustamine - vägivallatseja teab, et mida rohkem suudab ta ema kiusata, seda keerulisem on tollel pühenduda lapsekasvatamisele. Ohvri osaks on sageli depressioon, ärevus, raev, enesekindluse kaotus. Kuna vägivalda pealt näinud laps võib samuti ema suhtes vägivalda ilmutada või, eriti teismelisena, temast eemale hoida, halvenevad ema ja lapse suhted veelgi. Või näiteks laste kasutamine vägivallarelvana - süüdistades lahkuminekus ema, saab vägivallatseja lapse niikaugelt, et see hakkab emale survet avaldama, et paha ema laseks heal isal koju tagasi tulla. Kui ema alustab suhet uue partneriga, ässitab vägivallatseja lapsi tolle vastu üles.

Lundy Bancrofti järgi võivad niisugused vasturääkivad sõnumid, mida laps emalt ja isalt saab, tema vaimset tervist väga oluliselt kahjustada. Psühhoosi ja skisofreeniani välja.¹⁹

1.2. Vaimne vägivald juriidilisest aspektist

Juriidilisest aspektist vaadelduna on vaimse vägivalla definitsiooni raske leida, sest seadusandlus ei ava mõiste sisu. Järgnevalt uurib autor kas ja kuidas on vaimset vägivalda defineeritud ja siseriiklikul tasandil.

1.2.1. Rahvusvaheline tasand

1993. aastal võttis ÜRO Peaassamblee vastu deklaratsiooni²⁰ naistevastase vägivalla kaotamise kohta. Deklaratsioonis on sõnastatud naistevastase vägivalla mõiste ja toodud ära vägivalla vormide mitteammendav loetelu.²¹

Väljavõtteid dokumendist, mida nimetatakse Pekingi platvormiks:

¹⁹Bancroft, L. Vägivallatseja lapsevanemana 2007, lk 85.

²⁰Declaration on the Elimination of Violence against Women. 20. detsember 1993.

²¹Pekingi platvorm 1995.a ÜRO deklaratsioonist ja tegevuskavast vägivallaga võitlemiseks. - Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>.

Termin "naiste vastu suunatud vägivald" tähendab igasugust soolisel erinevusel põhinevat vägivalda, mille tulemuseks on, või mis võib tõenäoliselt lõppeda füüsilise, seksuaalse või psühholoogilise kahjustuse või kannatuse tekitamisega naistele, kaasa arvatud sellise tegevusega ähvardamine, sunniabinõude tarvitamine või vabadustest ilmajätmine, kas avaliku või eraelu sfääris.

Mõiste "naistevastane vägivald" hõlmab:

- 1) perekonnas toimuv füüsiline, seksuaalne ja vaimne vägivald;
- 2) kogukonnas toimuv füüsiline, seksuaalne ja vaimne vägivald;
- 3) riigis heakskiidetud või praktiseeritud füüsiline, seksuaalne ja vaimne vägivald.

Kõikides ühiskondades, kas suuremal või vähemal määral, kannatavad naised ja tütarlapsed kas füüsilist, seksuaalset ja psühholoogilist ahistamist või otsest vägivalda, mis seostub nende sissetuleku, klassikuuluvuse, sotsiaalse staatuse ja kultuuriga. Naiste madal sotsiaalne ja majanduslik seisund võivad olla nii naistevastase vägivalla põhjuseks kui ka tagajärjeks.

1.2.2. Euroopa Liidu õiguse tasand

Euroopa Nõukogu konventsioon naistevastase ja perevägivalla ennetamiseks ning vähendamiseks defineerib naistevastast vägivalda järgmiselt: naiste inimõiguste rikkumine ning naiste diskrimineerimise vorm; see tähendab kõiki soolise vägivalla akte, mille tulemusena või võimaliku tulemusena tekitatakse naisele füüsilisi, seksuaalseid, psühholoogilisi või majanduslikke kahjusid või kannatusi, sealhulgas selliste aktidega ähvardamist, sundi või omavolilist vabadusest ilmajätmist sõltumata sellest, kas see leiab aset avalikult või eraelus.²²

Perevägivald sisaldab kõiki füüsilise, seksuaalse, psühholoogilise ja majandusliku vägivalla akte, mis leiavad aset perekonnas, kodus või praeguste või endiste abikaasade või partnerite vahel hoolimata sellest, kas toimepanija elab või elas ohvriga ühel elamispinnal.²³

Sama konventsiooni artikkel 26 sätestab kaitse ja toe vägivalla pealtnäinud lastele suhtes. Nimelt võtavad konventsiooniosalised vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid

²²Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon, artikkel 3

²³Ibis.

tagamaks, et ohvrite kaitsmisel ja tugiteenuste pakkumisel arvestatakse kõigi käesoleva konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide tunnistajaks olnud laste õigusi ja vajadusi. Artikkel 26 kohaselt võetavad meetmed sisaldavad kõigi konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide tunnistajaks olnud laste eakohast psühholoogilist nõustamist ning arvestavad lapse parimate huvidega.²⁴

Sama konventsiooni artikkel 33 kohustab konventsiooniosalisi võtma vajalikke meetmeid kriminaliseerimaks inimese psüühilist terviklikkust tõsiselt kahjustav tahtlik tegu, mis pannakse toime sündi või ähvardusi kasutades²⁵ ning artikkel 34, mis käsitleb jälitamist, kohustab konventsiooniosalisi võtma vajalikke meetmeid kriminaliseerimaks teise isiku vastu suunatud tahtlik tegu, milles teist isikut korduvalt ähvardatakse ning mis paneb teise isiku oma turvalisuse pärast muret tundma.²⁶

Euroopa Nõukogu dokumentides²⁷ on soovitus liikmesriikidele naiste kaitsmiseks vägivalla eest, mis on vastu võetud Ministrite Komitee poolt 30.aprillil 2002 ministrite asetäitjate 794. kohtumisel.

Järgnevalt väljavõtte dokumendist, mida nimetatakse Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec (2002) 5 liikmesriikidele naiste kaitsmise kohta vägivalla eest:

Ministrite Komitee, vastavalt Euroopa Nõukogu põhikirja artiklis 15.b sätestatule, rõhutades, et naistevastane vägivald tuleneb võimu ebavõrdsest jaotusest naiste ja meeste vahel ning viib naiste tõsise diskrimineerimiseni nii ühiskonnas kui perekonnas;

kinnitades, et naistevastane vägivald kahjustab ning piirab kas osaliselt või täielikult naiste inimõiguste ja põhivabaduste rakendamist;

märkides, et naistevastane vägivald kujutab endast naiste füüsilise, vaimse ja seksuaalse puutumatus rikkumist;

märkides murega naiste vastu suunatud vägivalla levikut perekonnas, millises vormis viimane ka ei esineks, ning ühiskonna kõikidel tasanditel;

²⁴Ibis, artikkel 26.

²⁵Ibis, artikkel 33.

²⁶Ibis, artikkel 34.

²⁷Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec (2002) 5.- Arvutivõrgus kättesaadav : [http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/04._Violence_against_women/002_Rec\(2002\)05.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/04._Violence_against_women/002_Rec(2002)05.asp#TopOfPage).

pidades kiireloomuliseks ülesandeks võidelda vägivalla kui nähtuse vastu, mis mõjutab kõiki Euroopa ühiskondi ning puudutab kõiki tema liikmeid;

meenutades teisel Euroopa Nõukogu tippkohtumisel (Strasbourg 1997) vastuvõetud lõppdeklaratsiooni, milles liikmesriikide riigipead ja valitsusjuhid kinnitasid oma valmisolekut võidelda naistevastase vägivalla;

pidades meeles Euroopa inimõiguste konventsiooni (1950) sätteid ning tema organite kohtupraktikat, mis tagavad muu hulgas õiguse elule ning õiguse olla kaitstud piinamise, ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise eest, õiguse isikuvabadusele ning turvalisusele ning õiglasele kohtulikule arutamisele tsiviil- ja kriminaalasjades;

Käesolevas soovitusel mõistetakse „naistevastase vägivalla“ all igasugust soolist vägivalda, mis viib või võib tõenäoliselt viia naistele füüsilise, seksuaalse või psühholoogilise kahju või kannatuste tekitamisele, sisaldades sealhulgas niisuguste aktidega ähvardamist, sundi või naiste omavolilist ilmajätmist vabadusest, mis leiab aset kas avalikus või eraelus. See hõlmab alljärgnevat, kuid ei piirdu ainult sellega:

perekonnas või koduseinte vahel asetleidvat vägivalda, sisaldades muu hulgas füüsilist ja vaimset kallaletungi, emotsionaalset ja psühholoogilist väärkohtlemist, vägistamist ja seksuaalset kuritarvitust, inesti ning abikaasa, püsi- või juhupartneri ning kooselupartneri vägistamist, au nimel sooritatud kuritegusid, naiste ümberlõikamist ja suguelu nautimise pärssimiseks läbiviidud protseduure ning muid naistele kahjutekitavaid tavasid nagu sundabielusid;

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon²⁸ sätestab inimeste põhiõigused ja –vabadused. Nimelt peale inimõiguste on naistel veel ka palju põhiõigusi, mida tuleb inimese puhul aktsepteerida ja austada: õigus turvalisele elule; õigus elada hirmust vabana; armastada ja olla armastatud; õigus austavale kohtlemisele; õigus olla see, kes sa oled; õigus privaatsusele; õigus individuaalsusele; õigus oma arvamusele ja selle avaldamisele; õigus muuta ja vahetada ise oma seisukohti; õigus öelda ei; õigus oma rahale ja seda ka kasutada; õigus esitada küsimusi; õigus olla inimlik; õigus teha vigu; õigus otsustada oma kehaga toimuvate muutuste üle; õigus teha oma elus muudatusi.

²⁸European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, lühendatult ECHR. 04.11.1950.

Ka Eesti on liitunud Euroopa Inimõiguste konventsiooniga, mille alusel võib iga inimene konventsioonis ettenähtud korras pöörduda oma õiguste kaitseks Euroopa Inimõiguste Kohtusse.

Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni²⁹ artikkel 3 kohasel ei kedagi piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada. Siinjuures ei saa jätta rõhutamata seda, et karistusseadustik³⁰ (edaspidi KarsS) kohaselt seisneb piinamise objektiivne koosseis kehalises väärkohtlemises ja jätab välja vaimse väärkohtlemise.

1.2.3. Siseriikliku õiguse tasand

Eesti kehtiv seadusandlus ei anna legaaldefiniitsiooni mõistele “vaimne vägivald”. Kuritegude kvalifitseerimisel lähtutakse inimese tervise kahjustamise astmest: kas süüdlane piirdub ähvardamisega (KarS § 120 – ähvardamine) või on ähvarduse tagajärjeks raske tervisekahjustuse tekitamine (KarS § 118). Pole välistatud, et perevägivald võib lõppeda mõrvaga (KarS § 114). Eeltoodu alusel algavad karistused rahatrahvist ulatudes eluagse vangistuseni.

KarS § 120 järgi on tapmisega, tervisekahjustuse tekitamisega või olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega ähvardamine karistatav siis, kui on olnud alust karta ähvarduse täideviimist. Võttes arvesse, et KarS §-ga 120 kaitstakse inimese vaimset tervist, on ähvardamine karistatav põhjusel, et sellega tekitatakse kannatanus hirmutunnet. Seega kujutab ähvardamine endast psüühilise vägivalda kasutamist. Järelikult saab süüdlase karistamine ähvardamise eest kõne alla tulla vaid siis, kui ähvardatu peab süüdlase käitumise tõttu oma elu, tervist või vara ohustatuks. Vastupidisel juhul puudub alus heita ähvardajale ette KarS § 120 objektiivse koosseisu realiseerimist. Ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi varasemas praktikas on ähvardamisena käsitatud kahju tekitamise väljendamist sellisel viisil, mis on adreassaadi silmis veenev (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 21. mai 2007. a otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-7-07, p 13).³¹

²⁹Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Rooma, 4.november 1950.

³⁰Karistusseadustik RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 17.04.2013, 8.

³¹Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 21.oktoober 2011. a otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-59-11, p 9.1.

Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne küll ütleb, et ähvardamine kujutab endast psüühilise vägivalla kasutamist, kuid täpsest definitsiooni vaimsele ega psüühilisele vägivallale ei anna.

2. OLEMASOLEVAD ÕIGUSKAITSEVAHENDID, ET KAITSTA VAIMSE VÄGIVALLA OHVRIT

Eesti seadusandlus näeb ette nii tsiviilõiguslikke õiguskaitsevahendeid kui kriminaalõiguslikke õiguskaitsevahendeid. Antud bakalaureusetöös käsitleb autor mahukamalt kriminaalõigusega reguleeritud võimalusi, kuid samas ei jätta kõrvale ka tsiviilõiguslikke meetmeid, kuna perekonnaasjades on eeltoodud valdkond tihedalt seotud, kuna koos lähenemiskeelu kohaldamisega on võimalik reguleerida lastega suhtlemise korda. Samuti võib lähenemiskeelu ja muu isikuõiguse kaitse abinõu rakendamise vajadus kerkida peresisese vägivallaga seonduvate isikuvastaste kuritegude korral, mil ohvril on võimalik taotleda tsiviilõigusliku iseloomuga lähenemiskeelu määramist ka kriminaalkohtumenetluses.

2.1. Tsiviilõiguslikud meetmed

Võlaõigusseaduse³² § 1055 kohaselt on kahju tekitava tegevuse keelamine, kui kahju õigusvastane tekitamine on kestav või kui kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse, võib kannatanu või isik, keda ähvardati, nõuda kahju tekitava käitumise lõpetamist või sellega ähvardamisest hoidumist. Kehavigastuse tekitamise, tervise kahjustamise, eraelu puutumatus või muu isikuõiguste rikkumise puhul võib muu hulgas nõuda kahju tekitaja teisele isikule lähenemise keelamist (lähenemiskeeld), eluaseme kasutamise või suhtlemise reguleerimist või muude sarnaste abinõude rakendamist.

Perekonnaseadus³³ § 134 sätestab lapse heaolu ohustamise. Nimelt kohus võib lapse heaolu ohustamise korral teha vanema asemel lapse kohta hooldusõigusest tulenevaid otsuseid, teha hoiatusi ja ettekirjutusi ning kehtestada keelde, samuti kohustada vanemaid järgima kohtu määratud asutuse hooldusjuhiseid.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku³⁴ (edaspidi TsMS) § 544 kohaselt võib kohus isiku eraelu või muu isikuõiguse kaitseks kohaldada võlaõigusseaduse § 1055 alusel lähenemiskeeldu või muid abinõusid. Abinõusid võib rakendada tähtajaga kuni kolm aastat.

³²Võlaõigusseadus, RT I, 05.04.2013, 4 - 01.05.2013.

³³Perekonnaseadus, RT I, 27.06.2012, 12 - 07.07.2012.

³⁴Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 05.04.2013, 5.

2.2. Lähemiskeeld

Alates 2006.aasta keskpaigast on kriminaalmenetluses võimalik lähemiskeeldu kohaldada isikuvastastes ja alaealiste vastu toime pandud kuritegudes kahtlustatavate ja süüdistatavate suhtes.

Lähemiskeeld võib olla ajutine (määratakse kriminaalmenetluse ajaks) või nn „pikaajaline“ (pärast kriminaalmenetluse lõppu kohtu määratava lähemiskeelu tähtaeg võib olla kuni 3 aastat).

Ajutist lähemiskeeldu kohaldatakse kahtlustatavale või süüdistatavale kannatanu nõusolekul.

Enamasti keelatakse teatud paikades (nt kannatanu elu- ja töökoht) viibimine, suhtlemine (telefoni, mobiiltelefoni, interneti teel) ja lähenemine kannatanule (nt kõnetamiskaugusesse või äratundmiskaugusesse).

Mõiste «lähemiskeeld» võeti Eesti seadusandluses kasutusele alles aastal 2009. Tsiviilkohtumenetluse seadustikus on isikuõiguste kaitseks pühendatud 55.peatükk - Lähemiskeelu ja muude sarnaste abinõude rakendamine isikuõiguste kaitseks. Siiski oli ka enne 2009.aastat olemas kaitseabinõud, mis lähemiskeelu mõõdu välja andsid. Nimelt juba varasemalt oli lähemiskeeldu võimalik rakendada Karistusseadustiku § 75 lg 2 p 7 alusel, mille kohaselt võib tingimisi karistatud isikul keelata teatud isikutega suhtlemise ja keelata viibimise kohtu poolt määratud kohtades. Keelu rikkumisel võib kohus KarSi § 74 lg 4 alusel pöörata vangistuse täitmisele.

Uue tsiviilkohtumenetluse seadustiku jõustudes täpsustusid ja lihtsustusid lähemiskeelu kohaldamise võimalused. Alates 2009.aastast võib kohus seada lähemiskeelu kuni kolmeks aastaks.

Autor usub, et palju on muutunud ka tänu 2009. aastal vastu võetud ja alates 01.07.2010 kehtima hakanud uue perekonnaseadusega, mille 10. peatükk reguleerib põhjalikumalt vanemate õigused ja kohustused võrreldes varem kehtinud seadusega.

Lähemiskeeldu saab taotleda, kui endine abikaasa/elukaaslane pidevalt segab keelu taotlejat või tegutseb tema suhtes kuritegelikult. Lähemiskeelu taotlemine eeldab reaalse ohu olemasolu või reaalselt ähvardust avaldaja isiku suhtes, millega on ohustatud avaldaja ja tema laste elu ja tervis. Keelu andmisel tuginetakse eeldatavalt oletusele, et (on põhjust oletada)

isik, kelle vastu keeldu taotletakse, võib tulevikus sooritada kaitstava isiku suhtes kuriteo või hakata teda muul viisil tõsisemalt segama. Mõjuvaks põhjuseks võidakse lugeda ka juba toimunud vägivaldset tegu, aga see ei ole eelduseks keelu kehtestamiseks. Antud keeldu tuleb taotleda otse kohtult.

Et lähenemiskeeldu taotleda ei piisa ainult taotleja kirjeldusest selle kohta, mis on juba juhtunud. Kindlasti on praktikas vaja ka tõendeid, milleks sobivad hästi näiteks arstitõendid, kohtuotsused, võimalikud avaldused kuritegude toimumise kohta. Samamoodi sobivad ka ähvardaja ehk vägivaldse jäetud kirjalikud sõnumid (seejuures ka e-kirjad, sms-id) või näiteks automaatvastajale jäetud sõnumid. Ka tunnistajate (naabrid, sõbrad, tuttavad, sugulased) kirjeldused.

Kriminaalmenetluse seadustiku³⁵ (edaspidi KrMS) § 141¹ kohaselt võib keelata kannatanu eraelu ja muude isikuõiguste kaitseks prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel isikuvastases või alaealise vastu toime pandud kuriteos kahtlustataval või süüdistataval kohtu määratud paikades viibimise, kohtu määratud isikutele lähenemise ja nendega suhtlemise.

Oluline on, et tuleb eristada lähenemiskeeldu ja ajutist lähenemiskeeldu. Nimelt ajutine lähenemiskeeld kehtib kuni kohtuotsuseni, kuid lähenemiskeeld kehtib alates kohtuotsusest. Seega ei ole ajutine lähenemiskeeld mitte tõkend, vaid kui kriminaalmenetluse tagamise vahend.

Nagu eelnevalt sai loetletud, siis Kriminaalmenetluse seadustik (KrMS) § 141 sätestab ajutise lähenemiskeelu, mille lõike 1 kohaselt võib kannatanu eraelu ja muude isikuõiguste kaitseks prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel isikuvastases või alaealise vastu toime pandud kuriteos kahtlustataval või süüdistataval keelata kohtu määratud paikades viibimise, kohtu määratud isikutele lähenemise ja nendega suhtlemise .

Siinjuures tuleb rõhutada, et initsiaatoriks on prokurör, st, et taotluse isikuõiguste kaitseks teeb prokurör, kuid samas keeldu teatud kohtades viibimiseks, isikutele lähenemiseks ja nendega suhtlemiseks, kohaldatakse vaid kannatanu nõusolekul.

Kriminaalmenetluse seadus sätestab lähenemiskeelu kohta otsuse tegemine (KrMS § 310¹).

³⁵Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I 2003, 27, 166... RT I, 15.05.2013, 5.

Kannatanu taotlusel võib kohus kannatanu eraelu või muude isikuõiguste kaitseks kohaldada isikuvastases kuriteos süüdimõistetule lähenemiskeeldu tähtajaga kuni 3 aastat.³⁶

2.3. Vaimse vägivallaga seonduvad süüteo koosseisud karistusseadustikus

Karistusseadustik (KarS) diferentseerib perevägivalla juhtumid mitte sisu, vaid tagajärje alusel (vägivalla teod, raske tervisekahjustus, jne).

KarS § 118 kohaselt on tegemist raskete tervisekahjustuse tekitamine, kui sellega on põhjustatud oht elule, raske kehaline haigus, raske psüühikahäire või raseduse katkemine.

Karistusseadustiku kommenteeritud väljaande kohaselt on vaimne heaolu seisund, milles inimene valitseb täielikult oma teadvust ning on vaba negatiivsetest emotsionaalsetest pingetest. Tegu, millega raske tervisekahjustus tekitatakse, tähtsust ei oma, kuna tegemist on suvalise teokirjelduse koosseisuga. Süüteo koosseis ei eelda seega tingimata kehalise puutumatus rikkumist, ka psüühilise mõjutamisega saab tekitada raske tervisekahjustuse, näiteks võib jälitamine süvendada neurootilist foobiat. Samas ei saa kõrvale jätta ka asjaolu, et raske tervisekahjustus on tuvastatav vaid kohtuarsti ekspertiisiga.

KarS § 120 kohaselt tapmisega, tervisekahjustuse tekitamisega või olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega ähvardamise eest, kui on olnud alust karta ähvarduse täideviimist - karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

Karistusseadustiku kommenteeritud väljaande kohaselt on ähvardamisega rünnatav õigushüveks inimese tervis ehk vaimne heaolu (RKKK 3-1-1-11-00³⁷). Ähvardamisega kahjustatakse kannatanu vaimset heaolu, tekitades temas emotsionaalselt kurnavat hirmutunnet. Samas ei ole välistatud ka ähvarduse tagajärjel kehalise tervisehäire teke (kõnehäire, kõhulahtisus, peavalu jne). Lisaks on antud kuritegu suunatud isiku tahtevabaduse vastu, sest hirm süüdlase ees võib sundida kannatanut oma tahte vastaselt käituma. Koosseisutüübilt on ähvardamine spetsiifilise teokirjeldusega alternatiiv-aktiline teodelikt.

Riigikohtu (RKKK 3-1-1-11-00) kriminaalkolleegium leidis siis, et (KrK §-s 128 sätestatud – Kriminaalkodeksit enam ei kehti) kuriteo koosseisu objektiks on inimese vaimne tervis, mille ründamiseks süüdlane kasutab psüühilist vägivalda. Siin ei eeldata, et ründajal oleksid kuriteo

³⁶ Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 15.05.2013, 5 10.05.2013.

³⁷ RKKK 3-1-1-11-00.

toimepanemise hetkel olemas ründevahendid, millega ta ähvardab. Kuriteokoosseisu realiseerimiseks piisab, kui kannatanus kutsutakse esile sedavõrd tugev hirmuaisting, et ta leiab, et on alust karta selle ähvarduse täideviimist. Asjaolu, kas süüdlane ähvardas relva või lõhkeseadeldist demonstreerides, lubades kasutada mujal asuvat olemasolevat relva või sidudes ähvarduse sisu veel mitte süüdlase valduses oleva vaid tulevikus hangitava relva või lõhkeseadeldisega, omab tähtsust vaid tõendamiseseme asjaolude tuvastamisel, mitte aga kuriteo kvalifitseerimisel. Seetõttu oli ähvardamine kasutada lõhkeseadeldist kannatanu tapmisel, talle üliraske kehavigastuse tekitamisel või vara hävitamisel või rikkumisel, kvalifitseeritav KrK § 128 lg 2 järgi hoolimata sellest, kas lõhkeseadeldis oli töökorras või kas süüdlasel üldse selline seadeldis olemas oli. Loomulikult on sellise kvalifikatsiooni obligatoorseks tingimuseks asjaolu, et kannatanul oli alust karta selle ähvarduse täideviimist.

Ähvardamine on tulevase kahju tekitamise sõnaline (suuline või kirjalik) või konkludentne väljendamine, kusjuures kahju saabumine ähvardavale sõltub ähvardaja otsesest või kaudselt mõjust.³⁸

Nagu eelnevast nähtub, võimaldab Eestis kehtiv seadusandlik regulatsioon rakendada kaitset vaimse vägivalla korral.

Pärnu Maakohtu lahend perekonnaasjas nr 2-09-6151, kus isik T.A palub kohaldada lähenemiskeeldu enda suhtes. V.P omavoli vältimiseks ja kahju tekitamise vältimiseks palub hagi tagamise abinõuna rakendada V.P-le lähenemiskeeld. Avalduses märgitud põhjendustest nähtub, et V.P ähvardab T.A-d ning tema tüdrit vägivallaga, mida on isikutel põhjust karta, kuna kostja muutub alkoholijoobes agressiivseks ja vägivaldseks. V.P käitumisest on teadlik ka kohalik konstaabel M.K. Seetõttu tuleb kohaldada hagi tagamisena lähenemiskeeldu. Kuna V.P tegevus võib olla ohtlik T.A-le ning tema tütre elule ja tervisele. Samas tuleb tagada ka T.A isiklike asjade ja elukoha puutumatus. Seega tuleb kohaldada V.P-le lähenemiskeeld T.A suhtes ja tagada tema eluaseme puutumatus ja privaatsus ning keelata V.P-l viibida kinnistul asukohaga X (see on näide, kus hagi tagati enne hagi esitamist)³⁹.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtumäärus nr 3-2-1-94-09. - E.E avaldus J.S.Glt M.S.E suhtes vanema õiguste äravõtmiseks või J.S.G ja M.S.E suhtlemise korra määramiseks. Antud

³⁸ Küper, W. Strafrech. Besonderer Teil. Definitionen. Heidenberg: Müller, 1999.

³⁹ Pärnu Maakohtu lahend perekonnaasjas nr 2-09-6151 .

riigikohtu otsusest nähtub, et tsiviilõiguslikult saab nõuda alternatiivselt esialgse õiguskaitse kohaldamisena lähenemiskeeldu kuni kohus teeb otsuse vanema õiguste äravõtmise osas.

3.SANKTSIOONID LÄHENEMISKEELU RIKKUMISE KORRAL

Käesolevas peatükis käsitleb autor ajutise ja pikaajalise lähenemiskeelu korral käsitletavaid sanktsioone.

3.1. Sanktsioonid ajutise lähenemiskeelu rikkumisel

Ajutise lähenemiskeelu rikkumise puhul puuduvad sanktsioonid, mistõttu lähenemiskeelu osapooled ei suhtu lähenemiskeelu tingimustest kinnipidamisse tõsiselt ning ka menetlejad ei pea ajutise lähenemiskeelu taotlemist ega kohaldamist sageli otstarbekaks. Ajutise lähenemiskeelu rikkumisel saab muuta vaid tõkendi valikut.

Nimelt, kui ajutise lähenemiskeelu kohaldamisest on möödunud kolm kuud, siis saab esitada eeluurimiskohtunikule või kohtule taotluse kontrollida ajutise lähenemiskeelu põhjendatust või muuta ajutise lähenemiskeelu tingimusi, taotluse läbivaatamisel tehtud määrus ei ole vaidlustatav, välja arvatud juhul, kui muudetakse ajutise lähenemiskeelu tingimusi.

Tegelikkuses puudub ülevaade ajutise lähenemiskeelu rikkumiste ulatusest, kuna politseid alati neist ei teavitata. Autor usub, et üks selle põhjusi miks jäetakse rikkumisest teavitamata, ongi ilmselt just see, et ajutise lähenemiskeelu rikkumisega ei kaasne kahtlustatava jaoks mingeid olulisi tagajärgi.

3.2. Sanktsioonid pikaajalise lähenemiskeelu rikkumisel

Näiteks kui varasemalt ei keelatud vägivallatsejal ohvri tööjuurde minek, siis nüüd võidakse kohaldada ka seda.

Kohtulahendiga kohaldatud ehk pikaajalise lähenemiskeelu rikkumise eest on ette nähtud kriminaalvastutus (KarS § 331²).⁴⁰

Karistusseadustiku kohaselt saab kohtuotsusega määratud nn pikaajalisele lähenemiskeelu rikkujat karistada rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

⁴⁰ Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I 2003, 27, 166... RT I, 15.05.2013, 5.

Nimelt kohtulahendiga kohaldatud lähenemiskeelu või muu isikuõiguse kaitse abinõu, välja arvatud ajutise lähenemiskeelu, rikkumise eest, kui sellega on põhjustatud oht isiku elule, tervisele või varale või lähenemiskeelu või muu isikuõiguse kaitse abinõu korduva rikkumise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

Näiteks Tallinna Ringkonnakohtu kohtuotsus nr 1-10-17104⁴¹, mille kohaselt Harju Maakohtu 3.veebruari 2012 otsusega üldmenetluses tunnistati A. R. süüdi KarS § 331² järgi ja karistati vangistusega 1 aasta. KarS § 74 lg 1 ja 2 alusel määrati, et mõistetud karistusest kuulub koheselt ärakandmisele 3 kuud vangistust. Vangistusest 9 kuud mitte pöörata täitmisele, kui A. R. ei pane 2-aastase katseaja jooksul toime uut kuritegu ja täidab talle kooskõlas KarS §-s 75 pandud kontrollnõudeid ja kohustusi.

KarS § 75 lg 2 p 7 alusel määrati A. R. katseajaks täiendav kohustus mitte suhelda L. Lga. A. R tunnistati süüdi selles, et tema korduvalt ja järjepidevalt alates 2008 mai kuust kuni 11.05.2010 helistas L. L (endise nimega L M) Tallinna Tehnikaülikooli töötelefonile nr xxxxxxxx, rikkudes Tartu Maakohtu 24.03.2008 kohtumäärust nr 2-08-6533, millega on talle kohaldatud lähenemiskeeld L. L suhtes ja keelatud kolme aasta jooksul alates 24.03.2008 läheneda L. L suhtlemiskauguseni, kuid mitte lähemale kui 10 meetrit, ning on keelatud helistamine, kirjutamine, sõnumite või meilide saatmine jmt suhtlemine L. L kasutuses olevatele sidevahenditele. Maakohus leidis, et A. R pani lähenemiskeelu korduva rikkumise L. L suhtes toime otsese tahtlusega.

3.3. Karistused keelu rikkumise eest lähiriikides

Norras määrab ajutise lähenemiskeelu politseinik või prokurör ning see hakkab kehtima koheselt, kohus vaatab asja läbi viie päeva jooksul. Ajutise lähenemiskeelu rikkumine on kuritegu, mille eest karistatakse rahalise karistuse või kuni 6-kuulise vangistuse või mõlemaga. Kui isik on ka varem süüdi mõistetud sama teo eest, võib vanglakaristus olla kuni 2 aastat.

Soomes saab lähenemiskeeldu taotleda nii kohtult kui politseis. Ajutise lähenemiskeelu, mis jõustub koheselt, võib väljastada politseinik või prokurör, kellel on õigus isiku vahistamiseks, või kohus.

⁴¹ TlnRnKo 1-10-17104.

Niinimetatud pere-sisene lähenemiskeeld ehk ühist eluaset jagavate isikute suhtes kohaldatav lähenemiskeeld rakendataksegi kõige sagedamini politsei poolt koheselt ja vajadusel võetakse vägivallatseja ka vahi alla.

Pere-sisese lähenemiskeelu all olev isik peab lahkuma pere elukohast ja ei tohi sinna tagasi pöörduda. Samuti ei tohi ta kohtuda ega suhelda, jälitada ega jälgida lähenemiskeeluga kaitstud isikut. Lisatingimusena võidakse keelata ka ühise eluaseme läheduses viibimine.

Karistus lähenemiskeelu rikkumise eest on rahatrahv või kuni ühe aasta pikkune vangistus.

Rootsi lähenemiskeelu seadus näeb ette mitut liiki lähenemiskeelde, need on nõ „hierarhilised“ ehk leebema keelu rikkumisele järgneb rangem ja millest üks on spetsiaalselt suunatud kooselavatele isikutele, keelamaks vägivallatsejal ühise eluaseme kasutamise kuni üheks kuuks. Viimatinimetatud tüüpi lähenemiskeelde eriti ulatuslikult ei ole kasutatud, kuna prokuratuuri hinnangul toimib äärmuslike juhtumite puhul paremini vahi alla võtmine ja see tagab ka kannatanute turvalisuse. Lähenemiskeeldude rikkumine on küllaltki levinud – hinnanguliselt isegi kuni kolmandikku keeldudest rikutakse, samas ei too need enamasti kaasa uut vägivallatsegu, vaid piirduvad tõepoolest vaid lähenemiskeelu reeglitest mitte kinni pidamisega. Korduvate vägivaldsete rikkumiste korral kasutatakse alarmsüsteemi, üksikutel kordadel on juhtunud ka koeraga politseivalve sisseseadmist isiku kodu juurde ning mõned kannatanud on viidud varjupaika.

Lätis saab lähenemiskeeldu taotleda ainult juhul, kui on algatatud kriminaalmenetlus, ja selle eesmärk on tagada objektiivne ja segamatu menetlus, mitte tagada kannatanu ohutus. Seetõttu lähenemiskeeldu perevägivalla juhtumites eriti ei kasutata.

Eestis on enamus uuringus osalenud valdkonnaga tegelejaid (kohtunikud, prokurörid, varjupaikade töötajad) arvamusel, et rahalised karistused perevägivallatsejatele ei sobi, kuna mõjutavad kogu pere eelarvet. Pigem võiks rohkem kasutada lühiajalist šokivangistust, eriti efektiivne oleks see vahetult peale vägivallatsegu.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida, mis on vaimne vägivald ja millised on õiguslikud meetmed, et tagada vaimse vägivalla ohvrite kaitse. Täpsemalt uuris autor naiste ja laste vastu suunatud vaimse vägivalla juhtumeid põhjusel, et statistika kohaselt on 90% vägivalla ohvriteks just naised. Lisaks ei saa mainimata jätta, et eeltoodud naiste vastu suunatud vaimse vägivalla juhtumitest puudutab ka lapsi kui kaudseid ohvreid.

Autor uuris, mis on vaimne vägivald nii sotsiaalset aspektist kui ka juriidilisest. Autor jõudis järelduseni, et sotsiaalteaduslikult on vaimse vägivalla olemust defineeritud, kuid tehtud uurimusi pole piisaval määral kasutatud seadusandluses. Hetkel puudub siseriiklikus õiguses vaimse vägivalla legaaldefinitsioon, millest tingituna on raskendatud ka vaimse vägivalla reguleerimine, ennetamine ja sanktsioneerimine õiguslike vahenditega.

Üheks preventatiivseks vaimse vägivalla õiguslikuks vahendiks on lähenemiskeeld. Autor jõudis oma töös järelduseni, et ajutise lähenemiskeelu regulatsioon vajaks täiendamist antud keelu rikkumise osas, sest hetkel sanktsioonid puuduvad. Lisaks nõuaks ajutise lähenemiskeelu rikkumine ka tõhusamat järelvalvet.

Lisaks uuris autor, kas vaimse vägivalla tegu on hetkel siseriiklikult ka kriminaalkorras karistatav. Autor jõudis järelduseni, et karistusseadustiku süüteokoosseisud küll käsitlevad psüühilise vägivalla kasutamist, kuid seda on kannatanul raske tõendada. Vaimse vägivalla olemasolu tõendamine on keeruline, sest praktikas puuduvad tunnistajad ning tõendamiseks on vajalik kohtuarstlik ekspertiis. Autor on seisukohal, et psüühilist vägivalda on tihti praktiliselt võimatu tõestada. Ei saa inimest süüdi mõista ainult teise inimese ütluste põhjal, mistõttu need asjad tihti ei jõuagi prokuratuurist kohtusse.

Autor leiab, et igasugune vägivald, ka vaimne vägivald, on inimõiguste raske rikkumine, seega naistevastane vägivald on naiste inimõiguste rikkumine ja laste kaasamine vaimse terrori kaudseteks ohvriteks on laste õiguste rikkumine.

MENTAL ABUSE AND RESTRAINING ORDER

Summary

The aim of this thesis is to analyze what is mental abuse and how to avoid it with legal action.

The topic of mental abuse against women has become one of great importance. Studies have shown that violence towards women in Estonia is widely spread. 2/3 violent acts towards women occur in a domestic environment. 9 out of 10 domestic violence acts are committed against women.

The aim of this thesis is to analyze if Estonia is able to guarantee the rights of women and children, significantly the protection of the normal development of minors, through the existing legal regulations, local administration and public organizations.

This thesis is divided onto three separate chapters. The first chapter describes the concept of mental abuse in social science and searches the meaning of mental abuse in law. The second chapter gives an overview how mental abuse is regulated with international and domestic law and gives an overview of different regulations concerning the topic. Relevant paragraphs of the Penal and Civil Code are introduced.

Court restraining order and other possibilities of legal opportunities against mental abuse are discussed in the second chapter of the thesis. Showing the significance of the problem, the traumatic impact mental abuse has on women's and child's psychology is discussed.

Analyzing current legal regulations, statistics, the author comes to conclusion, that legal regulation to protect women and children from mental abuse exists. On the other hand, the state should inform more about available remedies. It is most important for the society to acknowledge the need of special protection of the rights of women and minors against mental abuse, due to their vulnerable nature.

Based on the analysis of this thesis, the author has proposed actions to be taken in order to improve the protection of the rights of women and minors and the help of victims.

Founding of services network coordinated by the state will help guarantee the rights and welfare of women and children effected of mental abuse. Specific regulation of mental abuse is needed on the state level. For the efficiency of the network all possible parties have to be included (state, local administration, commerce sector, public organizations, specialists,

victims' closest relatives and coevals). Specific regulation of mental abuse is needed on the state level, to support the network services.

KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU

1. A. Pärsimägi. Hagimenetlus. Juura 2011, lk 14–15.
2. Bancroft, L. Miks ta seda teeb? Kuidas mõtlevad vihased ja kontrollivad mehed. Tartu Naiste Varjupaik. 2006
3. Bancroft, L. J.G. Silverman. Vägivallatseja lapsevanemana. Millist mõju avaldab lähisuhtevägivald perekonna toimimisele. Naiste Varjupaik. 2006
4. Declaration on the Elimination of Violence against Women. 20. detsember 1993.
5. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. E.-J. Truuväli jt (toim.). Tallinn: Juura, Õigusteabe AS 2002, lk 609–610.
6. Eliasson, P. Mees, naine ja vägivald. Teoses Vaikijate hääled. Raamat soolisest vägivallast. (koostanud Helve Kase). 2002
7. European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, lühendatult ECHR. 04.11.1950.
8. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Rooma, 4.november 1950.
9. Euroopa Inimõiguste Konventsioon. 1993.
10. Euroopa Liidu resolutsioon ulatusliku kampaania läbiviimise vajaduse kohta nulltolerantsi kehtestamiseks naistevastase vägivalla suhtes (Resolution on the need to establish a European Union wide campaign for zero tolerance of violence against women; ja http://www.euowrc.org/13.institutions/2.ep/ep_resolution/en_ep.resolution.htm
11. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec (2002) 5.- Arvutivõrgus kättesaadav : [http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/04_Violence_against_women/002_Rec\(2002\)05.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/04_Violence_against_women/002_Rec(2002)05.asp#TopOfPage).
12. Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon.
13. Euroopa Parlamendi deklaratsioon kampaania “ Ütle EI naistevastasele vägivallale” kohta (2010/C 184 E/27).
14. Heiskanen, M. & Piispa, M. Usko, Toivo, Hakkaus. Küsitlus meeste vägivallatsemisest. Statistikeskus. (1998)
15. Ignativa,I. Paarisuhtes füüsilist ja vaimset vägivalda kogunud naiste hinnangud iseendale. – Arvutivõrgus kättesaadav: http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/14881/ignatieva_inga.pdf?sequence=4, 18.mai 2013.

16. Lähisuhtevägivald <http://www.naistetugi.ee/moiste.htm> 2012
17. Kase, H. Vaikijate hääled. Tallinn. 2002
18. Kase, H. Lähisuhtevägivald. Tallinn. 2001
19. Kase, H. Pettai, I. Naistearstile naistevastasest vägivallast. Tallinn 2006
20. Kase, H. Naistevastase vägivalla definitsioonid. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.enut.ee/Iisa/ettekanne.rtl>, 15.mai 2013.
21. Keskinen, S. Väkivaltainen avioliito naisten omanelämänkerroissa. Sotsiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Naistutkimusraportteja 3/1996. Helsinki 1996
22. Masso, I. Ohvriks sündinud? Teoses Vaikijate hääled. Raamat soolisest vägivallast. (koostanud Helve Kase). 2002
23. Ollus, N. Sooline vägivald – mis see on. Teoses Vaikijate hääled. Raamat soolisest vägivallast. (koostanud Helve Kase). 2002
24. Paloheimo, M. Lapsepõlve mõjud. 2002. Varrak. Tallinn. 1999
25. Pekingi platvorm 1995.a ÜRO deklaratsioonist ja tegevuskavast vägivallaga võitlemiseks. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>.
26. Perekonaseaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&emshelp=true&eid=95322&u=20110515225209> (15.05.2011).
27. Perttu, S., Mikkälä, P. M., Rauhala, R., Särkkälä, P. Ava silmad. Jyväskylä. 2001
28. Pettai, I. Naistevastane vägivald: tabuprobleem Eestis. Teoses Vaikijate hääled. Raamat soolisest vägivallast. (koostanud Helve Kase). 2002
29. Pettai, I. Perevägivalla uuringu tulemustest Eestis. Ettekanne koolitusel inimkaubanduse ennetamine- koolitus õpetajatele noorsootöötajatele ja kutsenõustajatele (www. <http://www.enut.ee/enut.php?id=75>). 2003
30. Pettai I, Proos I. Naistevastane vägivald Eestis. Üle-eestiline sotsioloogiline uuring. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, Tallinn 2001.
31. Pettai, I. Perevägivalla uuringu tulemustest Eestis. Ettekanne koolitusel inimkaubanduse ennetamine- koolitus õpetajatele noorsootöötajatele ja kutsenõustajatele. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.enut.ee/enut.php?id=75>. 2003.
32. Ronkainen, S. Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa – Tutkimuksen katveet valokeilassa. Sosiaali ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Tasa-arvotoimisto. Naistutkimusraportteja 2/98. Hakapaino: Helsinki. 1998 seadus. 2004. – RT

33. Soo, K ja Laas, A Naistevastane vägivald paarisuhtes ja töökohal. Vägivalla mõju naistele. Tartu 2009 (http://www.ut.ee/gender/pdf/GVEI_uuring.pdf)
34. Seletuskiri „Tsiiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu“ juurde. 194 SE III. Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee (18.05.2011).
35. TsMS eelnõu. Seletuskiri. Arvutivõrgus: <http://web.riigikogu.ee/ems/sarosbin/mgetdoc?itemid=033370012&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>
36. Uuringud ja abi Eestis <http://www.ohvriabi.ee> 2012
37. Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010- 2014. Justiitsministeerium – (<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=49975/V%E4givalla+v%E4hendamine+arengukava+aastateks+2010-2014.pdf>)
38. ÜRO naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise konventsioon. 1979
39. ÜRO Pekingi deklaratsioon ja tegevuskava (<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>)

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

1. Eesti Vabariigi Põhisedus. 1992. – RT, 26, 349 ...
2. Eesti Vabariigi Karistusseadustik RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 17.04.2013, 8.
3. Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I 2003, 27, 166... RT I, 15.05.2013, 5.
4. Eesti Vabariigi Tsiiviilkohtumenetluse seadustik. - RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 05.04.2013, 5.
5. Eesti Vabariigi Perekonnaseadus. 1997. – RT, 28, 422
6. Eesti Vabariigi Perekonnaseadus. 2008. – RT I, 60, 395
7. Eesti Vabariigi Riigilõivuseadus. 2010. – RT I, 21, 107
8. Eesti Vabariigi Lastekaitse seadus. 1996. – RT I, 49
9. ÜRO Lapse Õiguste Konventsioon. 1996. – RT II, 16, 56
10. Riigi õigusabi I, 56, 403 (jõustumine 01.03.2005)
11. Tsiiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvate seaduste muutmise seadus. 01.märts 2005-[RT I 2004, 56, 403](#)
12. Tsiiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvate seaduste muutmise seadus. 01. jaanuar 2009-[RT I 2008, 59, 330](#)
13. Võlaõigusseadus, RT I, 05.04.2013, 4 - 01.05.2013.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

1. RKKK 3-1-1-11-00.
2. RKKK 3-1-1-59-11, p 9.1.
3. PMK 2-09-6151.
4. TlnRnKo 1-10-17104.
5. RKKK 3-1-1-7-07, p 13.

UURIMUSED

1. Pettai I, Proos I. Naistevastane vägivald Eestis. Üle-eestiline sotsioloogiline uuring. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, Tallinn 2001.
2. Pettai I, Proos I. Vägivald ja naiste tervis. Sotsioloogilise uuringu materjalid. Avatud Eesti Fond, Tallinn 2003.
3. Pettai I, Kase H. Pervägivald Lääne-Eestis 2004–2005. Politseistatistika analüüs. Avatud Eesti Fond 2005, Tallinn 2005.
4. Soo K, Laas A. Naistevastane vägivald paarisuhtes ja töökohal. Vägivalla mõju naistele. Tartu Ülikooli multimeedia talitus, Tartu 2009.